
УДК 656.2(477)

Тетяна Шаргун, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки
Львівської філії Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту
імені В.А. Лазаряна

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ (XX – ПОЧАТОК XXI СТОЛІТТЯ)

У статті обґрунтована доцільність вивчення історичного аспекту підготовки фахівців залізничного транспорту в Україні у XX та на початку XXI століття та визначено основні напрями дослідження. На основі стратегічних завдань розвитку залізничного транспорту висвітлено можливості періодизації у професійній підготовці фахівців у досліджуваній період. Визначено основні напрями історико-педагогічного дослідження проблеми підготовки фахівців залізничного транспорту в Україні.

Ключові слова: залізничний транспорт, фахівці залізничного транспорту, історичний аспект, підготовка фахівців залізничного транспорту.

Літ. 11.

Актуальність проблеми дослідження. Залізничний транспорт як важлива складова економіки держави суттєво впливає на розвиток інших сфер суспільства. Професійна діяльність фахівців, що працюють у галузі залізничного транспорту, має складний інтегрований характер, поєднуючи розумові та фізичні виробничі функції. Нині підготовка фахівців для залізничного транспорту має низку особливостей, зумовлених соціально-економічними та науково-технічними тенденціями. Найактуальнішими серед них є вимога конкурентоспроможності, потреба суміщення виробничих функцій, а також необхідність розроблення прогностичної засади для оволодіння новими технологіями і методами діяльності.

Стратегічні напрями розвитку залізничного

транспорту викладені у низці державних документів, зокрема Концепції реформування залізничного транспорту України [6], Стратегії розвитку залізничного транспорту на період до 2020 року [7], Державній цільовій програмі реформування залізничного транспорту на 2010 – 2015 роки [2] та ін.

Звертання до історичного минулого є не тільки доцільним і виправданим, але й актуальним і необхідним для розв'язання нагальних потреб сьогодення, оскільки наука не може розвиватися без аналізу минулого, оцінки й систематичного перегляду накопиченої системи знань.

У період XX ст. відбувалися докорінні зміни в педагогічній теорії й практиці підготовки фахівців. Цей історичний період і накопичений у ньому досвід розкриває особливості розвитку теорії і

практики навчання, що були пов'язані зі зміною суспільного устрою України та освітніх парадигм.

Перше десятиліття ХХІ століття характеризується тенденцією до розширення історико-педагогічних досліджень і спробами об'єктивно й неупереджено дослідити, проаналізувати й оцінити історичний досвід. Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, які відбуваються сьогодні в Україні, вимагають радикальної трансформації професійної освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір.

Аналіз низки наукових праць свідчить про те, що вони містять певний фактичний матеріал і можуть бути джерелом для нашого дослідження. Зокрема, це роботи таких учених як Ю. Барабаш, В. Гузенко, Ю. Зіньковський, Г. Мірських, В. Компанієць, О. Хамуляк, О. Бурсук, А. Черепашук, М. Пантюк, М. Коваль, І. Толочков, Л. Третьякова, А. Чухно, О. Шаригіна та ін. Водночас, опубліковані в них дані стосуються фахівців інших спеціальностей у контексті історичного розвитку їх професійної підготовки, або ж окремих епізодів в історії підготовки майбутніх залізничників (період Першої чи Другої світової війни, кінець ХІХ – початок ХХ століття тощо).

Нині відсутні наукові дослідження історичного розвитку фахівців залізничного транспорту в Україні у ХХ та на початку ХХІ століття, не розкрито організацію їх підготовки як цілісного процесу, не простежено еволюцію та динаміку її становлення, що і зумовило вибір тематики нашого дослідження.

Мета статті: обґрунтування доцільності вивчення історичного аспекту підготовки фахівців залізничного транспорту в Україні у ХХ – на початку ХХІ століття та визначення його основних напрямів.

Виклад основного матеріалу. В майбутньому залізничний транспорт чекає боротьба за кадри, і не тільки за їх кількість, а й за їх якість. І тут до демографічних, духовно-моральних проблем додається ще проблема освітньої якості майбутніх кадрів, тому, що інша криза нашого суспільства – це криза освіти. Щодо розвитку залізничного транспорту, “передбачається здійснення проекту технологічної модернізації і створення залізничного транспорту наступного покоління, зв’язаного з використанням надшвидкісних потягів на магнітний підвісі – maglev (magnetic levitation trains), які спроможні розвивати швидкість до 550 км/ч. Використання технології maglev, в свою чергу, є умовою для створення транспортного машинобудування нового покоління, розвитку нових машинобудівних кластерів та забезпечення стратегічних видів зайнятості населення” [4, 205].

Для забезпечення ефективного розвитку кадрового потенціалу повинні бути внесені суттєві зміни в систему підготовки, перепідготовки і підвищення його кваліфікації. Вони пов'язані як із загальними проблемами в освітній галузі та станом ринку праці, так із ситуацією, яка склалась у системі підготовки кадрів залізничного транспорту. Зокрема, болючим питанням є виключення вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів для залізничного транспорту зі сфери впливу Укрзалізниці, що не дає можливість фінансування оновлення матеріально-технічної бази ВНЗ, здійснення галузевих експериментів зі зміни процесу підготовки кадрів. До того ж обсяг підготовки кадрів перевищує попит на них.

Тому, як вважає В. Компанієць [5], необхідно реалізувати і виконати такі основні заходи: розглянути питання про доцільність та механізм створення корпоративної системи підготовки та перепідготовки кадрів залізничного транспорту – інтегрованої системи, яка об'єднує у межах галузі фундаментальну практико-орієнтовану науку, інноваційне виробництво та розвиваючу освіту; удосконалити систему підготовки та розвитку управлінського персоналу компанії для чого розглянути доцільність створення корпоративного університету та змін у процесі підготовки кадрів майбутніх управлінців; привести навчальні програми підготовки та перепідготовки підвищення кваліфікації кадрів у відповідність із базовою і функціональними стратегіями розвитку компанії; розширити існуючу систему підготовки кадрів майбутніх залізничників за рахунок дошкільних навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл, що означає поступове відновлення соціальної інфраструктури залізничного транспорту; упроваджувати сучасні технології навчання, спрямовані на формування лідерів, у тому числі молодих лідерів нового типу, зміцнення солідарності та співробітництва, командної роботи, розвиток ініціативності та креативності; актуалізувати співробітництво профільних освітніх закладів, створюючи єдину інформаційну мережу, яка дасть можливість обмінюватись знаннями та інформацією, створити єдині бібліотечні фонди, проводити відео-конференції, лекції, семінари, круглі столи.

Для здійснення цих завдань необхідно не лише вивчення сучасного стану підготовки фахівців залізничного транспорту, але й *грунтовний аналіз історичного досвіду*. Важливу роль відіграють у цьому засоби історіографії – це сукупність історичних студій з певної проблеми, теми чи наукової галузі, які мають спільну просторово-

хронологічну локалізацію та предметну область дослідження.

А. Черпащук поняття “засоби історіографії” розуміє як поєднання статичного та динамічного елементів, які пов’язані діалектично, зокрема, з одного боку – це історичні матеріали, історичні джерела, біографічні дані, які пройшли або проходять аналіз, синтез науковцями (сюди можна віднести карти, схеми, порівняльні таблиці, наочні посібники, документальні та напівдокументальні фільми, слайди, різноманітна інформація, що стосується перспектив й історичного розвитку науки та її практичного застосування, як у вузькому, так і в широкому розумінні) запропонована студентам література історичної тематики, а також та, що містить інформацію про практичне застосування об’єкту вивчення; з іншого – це система, сукупність методів та способів отримання даної інформації [9, 7].

У науково-педагогічній літературі наявні окремі розробки щодо історичного розвитку залізничного транспорту України у 1943 – 1945 рр., зокрема проблеми відбудови і забезпечення військових перевезень [3], історія Одеської залізниці (друга половина XIX – початок XX століття) [11] залізничний транспорт України в період Першої світової війни (1914 – 1918 рр.) [8], внесок вчених-залізничників у перемогу у Великій вітчизняній війні [10] та ін. Окремі праці стосуються сучасного стану і проблем підготовки фахівців залізничного транспорту (О. Бурсук, О. Хамуляк, В. Компанієць) та ін.

На нашу думку, суттєве значення для історико-педагогічного дослідження має цілісне вивчення становлення і розвитку процесу підготовки фахівців залізничного транспорту у XX столітті, яке є базовим для його розвитку. Ми пропонуємо **дворівневу періодизацію в історії підготовки фахівців залізничного транспорту** за таким принципом:

Перший рівень періодизації містить чотири крупні періоди підготовки фахівців залізничного транспорту в Україні:

I. Пропедевтичний рівень (становлення залізничного транспорту як галузі та генеза навчальних закладів цього профілю) – до 1900 року.

II. Базовий період (становлення і розвиток навчальних закладів, прогрес техніки в періоди світових воєн) – 1900 – 1945 рр.

III. Основний період (розвиток галузі і навчальних закладів різних типів та рівнів) – 1946 – 1991 рр.

IV. Сучасний період (становлення залізничної галузі в умовах української державності та технічних інновацій) – 1991 – 2011 рр.

Другий рівень періодизації передбачає поділ кожного з крупних періодів на дрібніші, зокрема базовий період поділяється на такі:

1. 1900 – 1914 рр. – період до Першої світової війни;

2. 1914 – 1918 рр. – період Першої світової війни;

3. 1919 – 1941 рр. – період між світовими війнами;

4. 1941 – 1945 рр. – період Другої світової війни.

Цей другий рівень періодизації тісно пов’язаний з періодами “мирними” та “військовими”, оскільки не лише сама залізнична галузь власне на їх межах характеризувалася певними “стрибками” у розвитку, але і у системі освіти майбутніх залізничників теж відбувались якісні зміни.

Очевидно, що у межах цих періодів теж існували ще свої “підперіоди”, зумовлені економічними та соціальними впливами.

У межах кожного періоду доцільно розглядати **як загальні закономірності та тенденції підготовки фахівців залізничного транспорту, так і особливості їх підготовки у різних типах навчальних закладів**, зокрема за такими ознаками:

1. Рівень освіти: робітник, технік, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр, наукові ступені;

2. Вид професійної діяльності та спеціалізація: управління, інженери, педагоги, інженери-педагоги, майстри виробничого навчання, наставники на базових підприємствах, сфера обслуговування тощо.

Зауважимо, що власне педагогічна проблема підготовки майбутніх залізничників у її історичному розвитку, виявлення відповідних передумов та тенденцій, аналіз еволюції у змісті та методиці навчання суттєво впливають на її періодизацію.

Фактично, для повноцінної періодизації процесу підготовки фахівців залізничного транспорту необхідно враховувати такі провідні аспекти:

1. **Загальний хронологічний** (періодизація за основними історичними подіями);

2. **Галузево-хронологічний** (періодизація за основними подіями у розвитку галузі);

3. **Історико-педагогічний** (періодизація за основними періодами у розвитку педагогічної науки);

4. **Змістово-методичний** (зміни у змісті, переліку дисциплін, часу навчання, кваліфікаційних вимог, використання інноваційних технологій, методів та засобів навчання тощо).

Теоретичні та методичні основи досвіду підготовки майбутніх фахівців залізничного

транспорту у досліджуваний період відіграють особливо важливу роль, однак практично не висвітлені у педагогічній літературі.

На нашу думку, у кожен період протягом XX – початку XXI століття у підготовці фахівців залізничного транспорту відображалися зміни не лише технічні, галузеві та освітньо-парадигмальні, а в першу чергу – відбувалася зміна *методологічних підходів*.

Починаючи з початку XX століття, коли фактично методологія педагогіки ще тільки зароджувалася, і закінчуючи сучасним періодом, коли мова йде вже про системну методологію, діалог методологій у педагогіці, професійна освіта фахівців залізничного транспорту суттєво змінювала і свою значущість, і змістове наповнення.

Методологічні основи підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту, на наш погляд, їх динаміка та еволюція є власне тими провідними напрямками, які дозволяють не просто *використати* історичний досвід підготовки фахівців, але й *оптимізувати й прогнозувати його розвиток*.

Аналіз наявної науково-педагогічної та спеціальної літератури показав також відсутність концептуальних засад підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту. Водночас, Концепція реформування залізничного транспорту України [6], Стратегія розвитку залізничного транспорту [7] та інші документи є вихідними для створення Концепції підготовки фахівців залізничного транспорту, яка повинна акумулювати наявний досвід, характеризувати сучасний стан та визначати стратегічні напрями розвитку професійної освіти майбутніх залізничників.

Особливості рівневої освіти фахівців залізничного профілю також вимагають спеціального вивчення. Багатий досвід підготовки робітничих кадрів та висококваліфікованих, творчо мислячих інженерів залізничного транспорту у єдності їх дослідження мають значний потенціал для використання у сучасних умовах.

Вважаємо, що результатом історичного дослідження мала би стати узагальнена модель інженера залізничного профілю на основі історичного досвіду XX – початку XXI століття. Така ідеальна багатофакторна комплексна модель з динамічними блоками (робітнича освіта, вища освіта, окремі спеціалізації тощо) може слугувати для розробки конкретних аспектів змісту і методики професійної освіти майбутніх залізничників.

Висновки. Для забезпечення ефективного розвитку галузі залізничного транспорту повинні бути внесені суттєві зміни в систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації її кадрів. Для цього необхідним є не лише вивчення сучасного стану підготовки фахівців залізничного транспорту, але й ґрунтовний аналіз історичного досвіду. Цілісне вивчення становлення і розвитку процесу підготовки фахівців залізничного транспорту у XX столітті, яке є базовим для його розвитку, періодизація в історії підготовки фахівців залізничного транспорту дозволяє визначити загальні закономірності та тенденції підготовки фахівців залізничного транспорту, а також особливості їх підготовки у різних типах навчальних закладів. Методологічні основи підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту, їх динаміка та еволюція є провідними напрямками, які дозволяють не просто використати історичний досвід підготовки фахівців, але й оптимізувати й прогнозувати його розвиток. Результатом такого історичного дослідження має стати узагальнена модель інженера залізничного профілю на основі історичного досвіду XX – початку XXI століття.

1. Барабаш Ю.В. Підготовка інженерно-технічних кадрів на Луганщині у 20 – 30-ті рр. XX ст. / Ю.В. Барабаш // *Внесок Донбасу в розвиток вітчизняного промислового потенціалу: матеріали міжнар. наук. конф.* 29 – 30 листоп. 2005 р. – Луганськ, 2005. – С. 19 – 22.

2. Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010 – 2019 роки / Постанова Кабінету Міністрів України [“Про затвердження Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010 – 2019 роки”] від 16 грудня 2009 р. N1390 – К., 2009.

3. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939 – 45 рр.) / М.В. Коваль. – К.: Альтернативи, 1999. – Т. 12. – 336 с.

4. Компанієць В.В. Стратегія людського розвитку та зміни у підготовці кадрів залізничного транспорту / Компанієць В.В. // *Вісник економіки транспорту і промисловості.* – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – № 31. – С. 204 – 212.

5. Компанієць В.В. Система якості управління (менеджменту) на залізничному транспорті: концептуальні підходи та методика оцінки “людської складової” / В.В. Компанієць // *Залізничний транспорт України.* – 2009. – №3. – С. 42 – 47.